

Budapestre vonatkozó újságcikk

Osztályozás

92

Szerző:

Galamb Sándor

Cím:

Paulay Ede születése
századik évfordulójára

Forrás:

Magyarország

Bp

(Hely)

1936. III. 15.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Hely

Paulay Ede

Idő

1936

Személy

Helyszám

Galamb Sándor:

Paulay Ede születése századik évfordulójára

1863 augusztusában egy vidéki színészpár tartotta vendégszereplését a Nemzeti Színházban. Paulay Ede és első felesége, Gozdanovics Julia. Egyik estén *Hamlet*-et, a másikon *Bánk bán*-t játszották el. A címszerepet Paulay, a két királynét, Gertrudot és Gertrudist Paulayné adta. A vendégfellépésről olyan súlyos szavu kritikusk feljegyzését bírjuk, mint Gyulai Pál. A nagy műbíráló Paulay kétségtelen tehetségét észreveszi, de általában azonban egyik szerepben sem dicséri.

Paulay valóban nem is mint színész lett nagyja. Az ő számára a színjátszó művészetnek egészen más területein termett babér. Mint rendező, mint igazgató és mint színészpedagógus fejtett ki olyan páratlan hatást, hogy születésének mai centenáriuma alkalmával a március 15-ike nagy nemzeti hőseinek ünneplése mellett is kegyeletes kötelesség a róla való megemlékezés.

A Tokajon, 1836 március 15-én született nyilteszü, szorgalmas fiut szülei paptanárnak szánták. Azt akarták, hogy a premontrei rendbe lépjen. Az enge-

delmes fiatalember szót fogadott. Csakugyan pap lett és tanár. Csakhogy nem az oltár, hanem Thália papja, s a katedrálról nem a történelmi hősök életét és működését tanította, hanem azt, hogy miképpen kell ezeket a hősöket a színpadon hussá és vérré formálni. A Sátoraljaújhelyen, Budán és Kassán végzett gimnáziumi évek után, 1851-ben — tizenhat esztendőskorában — színésznek csapott fel. Tizenkét évig rázatta magát Thespis vándorkordéján Szeged, Debrecen, Győr és Kolozsvár között. Végre 1863-ban vendégszereplése után állandó szerződést kapott a Nemzeti Színháznál. Hamarosan rendező, majd főrendező lett, 1878-ban, Szigligeti Ede halála után pedig a Nemzeti Színháznak drámai igazgatója. A Nemzeti abban az időben t. i. még egyformán volt otthona a drámának és operának, így hát Paulay egyelőre csak a drámai ág vezetője lehetett. 1884-ben, a M. Kir. Operaház megnyitása után azonban a Nemzeti Színház teljes hatalmu igazgatójává neveztetett ki, s az maradt 1894 március 11-én történt haláláig.

Paulay Ede mint igazgató elsősorban változatos és korszerű műsorról gondoskodott. Az ő igazgatásának ideje egyúttal fordulókorzok a magyar dráma történetében is. A Rákóczi—Dóczi-féle u. n. ujromantikus vigjáték elvirágzása után az eredetileg szintén ujromantikusnak induló Csiky Gergely a *Proletárokkal* (1880) a társadalmi dráma területére csapott át. Paulay észreveszi a nagyon egészséges fordulatot és segítő kézzel támogatja Csikyt az új uton. Csiky Gergelyt valóban úgy lehet tekinteni, mint Paulay Nemzeti Színházának háziszerezőjét, akinek darabjai — az egyetlen *Szép leányok* kivételével — a Nemzeti Színház színpadán kerültek bemutatásra. S ha Csiky ma már — egy-két darabját leszámítva — avultnak hat is, a nyolcvanas években magyar színpadon ő képviselte a modernséget. S amikor Csiky a magyar drámai irodalom nagy kárára 1892-ben kidőlt a sorból, ismét Paulay volt az, aki új nagy tehetőséget biztatott a helyére — Herczeg Ferencet. A *dolovai nábob lánya* 1893-iki bemutatójának sikerében az irón kívül Paulay Edének is megvan a maga érdeme.

De az idegen modern drámai irányok megszólaltatása tekintetében sem maradt el Paulay Nemzeti Színháza az európai fejlődéstől. A ma már elvirágzott Sardou-stílus kultiválása éppen úgy a kor szükségleteiből fakadt, mint a francia drámai iskola rovására előretört

Ibsen Henriknek a Nemzeti Színház színpadán való bemutatása. Magyar nyelven az első Ibsen-előadás a Paulay-korszakban folyt le, 1889 okt. 4-én. Ekkor került színre nagy sikerrel *Nóra*, amelyet Paulay éveiben még *A társadalom támaszai* és *A népgyűlölő* követték. A Nemzeti Színház *Nóra*-ját 1891-ben maga Ibsen is megnézte és minden tekintetben mintaszerűnek találta.

A műsor modern része mellett rendkívül nagy gondot fordított Paulay a klasszikus drámai irodalom változatos színrehozatalára. A görög, római, angol, francia, német, spanyol szinköltészet értékei az ő idejében állandóan repertoáron voltak. Ennek a gazdag műsornak kialakulását egy bizonyos mértékben magának Paulaynak széleskörű műfordító munkássága tette lehetővé. A legcsodálatosabb klasszikus siker Sophoklész *Elektra*-ja volt, amely Jászai hatalmas alakítása révén kasszadarabbá lett, s amely előtt a *Kölnische Zeitung* műírálója is kalapot emelt.

Dédelgető gonddal foglalkozott Paulay Ede a magyar drámai irodalom régi értékeivel is. Kegyeletes kézzel igyekezett irodalmunk multjából mindazt színpadra menteni, ami csak színpadra menthető. Ezen a téren kétségtelenül legkimagaslóbb érdeme *Az ember tragédiájá*-nak műsorba illesztése, amely az 1883-iki bemutó óta a magyar színpad legvonzóbb darabja lett, s külföldre

is diadalmasan tört utat magának.

Ennek a változatos műsornak szolgálatába Paulay a maga kitünő felfedező szemével olyan társulatot állított össze, hogy igazgatásának éveit e tekintetben is bátran nevezhetjük a Nemzeti Színház fénykorának. Ő szerződtette a színházhoz és ő nevelte jeles művészekké Alszeghy Irmát, Csillag Terézt, Márkus Emiliát, Császár Imrét, Dezső Józsefet, Gabányi Árpádot, Gyenes Lászlót, Mihályfi Károlyt és Szacsvay Imrét. De a már igazgatása előtt is a Nemzeti Színháznál működött Halmi Ferenc, Jászal Mari, Nagy Imre, Náday Ferenc, Prielle Kornélia, Rákosi Szidi, Szigeti József, Ujházy Ede és Vizvári Gyula is sokat köszönhetek neki tehetségüknek méltó foglalkoztatása miatt.

A nagy rendező

A kitünő színházvezető Paulay egyúttal elsőrangú rendező is volt. Azt lehet mondani, hogy a magyar színjátszás történetében Molnár György után kor szerint ő a második nagy rendező. Elveire és gyakorlatára két külföldi irány volt erős befolyással. Az egyik *Laube* Henrik német rendezőnek módszere, a másik pedig a *meiningerizmus*. Laubetől tanulta meg az együttes játék nagy tiszteletét, a világos, értelmes, a kifejező erejű dikció fontosságát, s Laubeval rokon fantáziájának kissé száraz józansága is. A *meiningerizmustól* a részletekig ható történelmi realizmust tanulta el. Kétségtelen, hogy Paulay rendezői elveinek egyike-másika ma már túlhaladott álláspont, de az együttes játék és a tiszta, jól tagolt beszéd soha el nem multható színpadi követelések maradnak. És még egy! Paulay mint rendező egy színmű színpadraállításában sohasem a járulékos elemekre vetette a hangsúlyt, hanem a dráma lényegére. Egy Paulaytól rendezett darab akkor is épkezláb darabnak hatott volna, ha történetesen kecskelás, diszitetlen dobozón játszották volna.

Színházi olimpiász

Színházvezetésének és rendező művészetének híre külföldre is elhatott. Legnagyobb diadalát ő és jeles együttese akkor aratták, amikor 1892-ben módjukban volt az európai szintársulatokkal mérkőzni. Ennek az évnek nyári hónapjaiban ugyanis a bécsi Praterben nagy-

szerű színházi olimpiász ment végbe. Német, francia, olasz, cseh, lengyel szintársulatok léptek a császárváros közönsége elé, s mutatták be nemzetük színjátszó művészetét. Paulay társulata hat estén át vett részt ebben az elsőrangú szellemi tornában. *Bánk bán*, *Moreto Közönyt közönnel-je* *Constantin abbé*, *A nagymama*, *Medea* és *Az ember tragédiája* voltak azok a darabok, amelyekben a Nemzeti Színház a bécsi sajtó értékelése szerint is méltó versenytársnak mutatkozott a többi európai szintársulatok mellett.

Paulay és az új színházak

Paulay Ede a Nemzeti Színházat és annak feladatát sohasem tekintette a magyar színészet egyetemes feladataiból kiszakítottan. Ebből következik, hogy a többi fővárosi szintársulatban sohasem látott konkurrenst. Nemhogy félt volna, hogy ha a fővárosban új színház keletkezett, hanem a művészi munkamegosztás érdekében inkább örömmel üdvözölt minden új vállalkozást. Egyik tanulmányában megállapítja, hogy a Népszínház létesülése, s vele együtt a népszínmű kiválása a Nemzeti Színházból csak kedvezett az ország első színházában kötelező stílus kialakulásának. A népies színmű nyersebb, vaskosabb ábrázolási módot követel meg az előadótól, mint a finomabb vigjáték és a magasztos tragédia. És amikor az idén immár negyvenedik évét ünneplő Vigszínház megteremtéséről volt szó, Paulay ennek a mozgalomnak is lelkes híve volt. 1892 végén a Garay-féle vigjáték-pályázatról készített jelentésében meglepődve konstatálja azt a szembeszökő jelenséget, hogy a pályaművek jelentékeny hányada a bohózat felé való hajlást mutatja. Ebből az izlésbeli változásból következteti, hogy egy *vig* színház megalapításának itt az ideje. „A *vig* színház meglesz, mert szükség van rá. És ha már meglesz, akkor fogják belátni a kételkedők, és az ellenzők, mennyire fogja a közönség érdeklődését a meglevő színházak iránt is gyarapítani a színművészet fejlődését előmozdítani és a magyarság erősödését biztosítani.“

A nagy színházvezető a maga rendkívül sok ügybaja között is egyik legfontosabb feladatának tartotta a jövő színházi nemzedék nevelését. Az Országos Színészeti Tanodának — ma Akadémia

a neve! — 1869-től haláláig volt tanára, közben öt esztendőn keresztül igazgatója. Ebben a minőségében *A színészet elmélete* címen érdekes tankönyvet adott a színipályára készülő növendékek kezébe. Hangsúly-szabályait és egyéb tanácsait bizonyos mértékig elavitotta a magyar színészetnek azóta megtett fejlődése, de kétségtelen, hogy Egressy Gábornak *Színészet könyve* című munkája után Paulay műve továbbhaladást képvisel.

A történelmi fejlődés különben is minden módszerrel, minden tudományos és művészeti iránnyal szemben kiméretlen. A régi az újnak minden téren helyet adni kénytelen. Egyetlen érték azonban sohasem avulhat el. Annak a munkának morális értéke, amellyel a fejlődés elvét szolgáljuk, — annak a nemes tűznek melegítő ereje, amely azoknak munkáságából árad ki, akik a haladás épületén dolgoznak. S ha Paulay látná, hogy az ő irányát miképpen váltották fel más irányok, bizonyosan nem busulina miatta, hanem ugyanazzal az elvvel vigasztalná magát, amit éppen az új színházak szükségességének hangoztatásakor hirdetett, hogy „a művészetben már a megállapodás is hanyatlás.“